

Docentenboek

Hero en Leander

een tragische liefdesgeschiedenis

Ovidius
Heroides XVIII en XIX

Chantal Bonekamp
Februari 2006

Inleiding

Waarom is gekozen voor de Heroides van Ovidius als onderwerp van deze bundel?

In de eerste plaats vinden leerlingen het meestal leuk om Ovidius te lezen, maar dat blijft dan vaak wel 'beperkt' tot de Metamorphosen, daarom nu eens een ander werk van Ovidius.

Ten tweede zijn leerlingen meestal niet bekend met dit genre, de liefdeselegie in de vorm van een fictieve brief, zodat ze weer eens iets heel anders lezen. En tenslotte kunnen leerlingen zich, omdat het een liefdesverhaal is, redelijk gemakkelijk inleven in de personages en zich iets voorstellen bij de situatie die beschreven wordt.

Het is de bedoeling van deze bundel dat de leerlingen het *geheel* van dit brievenpaar overzien, ondanks dat het aantal in het Latijn te lezen verzen door de omvang van de lessenserie beperkt is. Daarom zijn de aantekeningen in het hulpboek ruim, zodat de leerlingen in een redelijk vlot tempo door de tekst kunnen gaan (er wordt uitgegaan van ± 8 verzen per uur, dit zonder bespreking en/ of vragen over en bij de tekst).

De lessenserie wordt afgesloten door middel van een praktische opdracht, waarbij de leerlingen het brievenpaar als geheel bekijken, een vergelijking maken tussen deze tekst van Ovidius en de tekst van "Die Königskinder" en tot slot een eigen oordeel geven.

Deze bundel bestaat uit een Tekstboek, een Hulpboek en een Docentenboek. In het tekstboek zijn de teksten in vertaling, de Latijnse teksten en de opdrachten opgenomen. Voor de passages die de leerlingen in vertaling lezen is gebruik gemaakt van de vertaling van dhr. W.A.M. Peters¹.

In het hulpboek zijn de aantekeningen opgenomen bij de te vertalen passages. Bij de aantekeningen is uitgegaan van de woordenlijst in de CE-bundel Ovidius 2005 van Hermaion - Tranen en triomfen. In de aantekeningen zijn ook zogenaamde 'sturende vragen' opgenomen, waarvan de antwoorden achterin het hulpboek te vinden zijn.

In het hulpboek is ook de werkvertaling opgenomen van de passage die de leerlingen met werkvertaling bestuderen (XIX, vs 191-206).

In dit docentenboek tenslotte zijn opgenomen: een overzicht van de lessenserie, de antwoorden op de opdrachten en een werkvertaling van in het Latijn te lezen passages.

¹ Ovidius - Legendarische vrouwen [Heroides] - Vertaald, ingeleid en van aantekeningen voorzien door W.A.M. Peters, Ambo/Baarn, 1994.

Lessenserie

Opdracht voor de eerste les: zoek (in je literatuurboek van Nederlands of op internet) een literaire liefdesbrief die je mooi vindt. Print de tekst uit en neem deze mee naar de les.

- Les 1: inleiding verhaal/ genre
Opdracht 1: het verhaal. Aan de hand van afbeeldingen (powerpoint – bijlage I) die getoond worden proberen de leerlingen er zelf achter te komen hoe het verhaal van Hero en Leander verloopt.
 Het genre (fictieve brieven - liefdeselegie) wordt besproken.
 Ter introductie wordt een aantal van de meegenomen literaire brieven besproken. De leerlingen moeten nadenken over: wat maakt een brief tot een brief (wat zijn de kenmerken); wat verwacht je wel, wat niet?
 De verhoudingen die door elkaar lopen in deze fictieve brieven: Hero x Leander – Ovidius x lezer, worden besproken.

Huiswerk: lezen inleiding tekstboek

Opdracht 2: lezen in vertaling + samenvatten de toegewezen passage van de brief van Leander.

(groepjes van 4: iedere leerling leest 1 passage en vat die samen)

- Les 2: brief Leander
 Leerlingen vertellen elkaar in groepje van 4 “eigen” passage van de brief.
 Het geheel van de brief van Leander wordt besproken:
 - Hoe is de aanhef in de brief verwerkt (afzender, geadresseerde, groet, omstandigheden)?
 - Welke passages bevatten informatie die Hero al weet – waar Ovidius dus tot de lezer spreekt?
 - Op welke manier wordt er binnen de brief voor deze passages een reden gegeven?
 - Waar in de brief wordt verwezen naar het schrijven, de brief zelf, en het versturen van de brief?

Opdracht 3: leerlingen schrijven zelf een brief terug aan Leander.

Leerlingen lezen elkaars brieven lezen/ lezen enkele brieven voor.

Wat is hetzelfde? Wat is anders?

Huiswerk: Opening brief Hero vertalen (vs. 1-4) met behulp van aantekeningen; lezen in vertaling: vs. 5 –66.

- Les 3: brief Hero vs 1-68
Opdracht 4 en 5: Leerlingen maken vragen en opdrachten bij gelezen tekst (in Latijn en in vertaling). Deze vragen worden vervolgens besproken en eventuele vragen over het Latijn worden beantwoord – bij voorkeur door medeleerlingen.
Opdracht 6: groepjes van 4: iedere leerling gaat de toebedeelde passage vertalen (vs. 69-118).

Huiswerk: eigen passage vertalen

- Les 4: eigen passage brief Hero (vs 69-118)
Leerlingen maken vertaling eigen passage af; kunnen vragen stellen aan docent wanneer ze niet uit vertaling komen. Leerlingen bedenken zelf werkvorm/ manier waarop ze eigen passage willen behandelen met medeleerlingen (overleg met docent). Vervolgens maken leerlingen opdracht 6 af: bedenken over hun eigen passage 5 grammaticale en 2 – 3 inhoudelijke vragen.

Huiswerk: bedenken vragen afmaken; steeds één leerling bereidt presentatie/ uitleg/ bespreking eigen passage voor.

- Les 5/ 6/ 7/ 8: leerlingen behandelen eigen passages
Steeds heeft één leerling binnen het groepje van 4 “de regie”: de leerling behandelt de eigen passage + vragen daarbij op een zelf gekozen manier met medeleerlingen. Doel: alle leerlingen hebben alle passages begrepen, kennen ins en outs.

Huiswerk na les 8: lezen in vertaling: vs. 119 – 190.

- Les 9: brief Hero vs. 119- 206
Opdracht 7: leerlingen maken vragen bij gelezen tekst in vertaling.
Opdracht 8: leerlingen bestuderen zelf vs. 191-206 mbv aantekeningen en werkvertaling.

Huiswerk: afronden bestuderen vs 191-206 met werkvertaling; vertalen slot brief Hero (vs. 207-210)

- Les 10: brief Hero vs. 191-210
Vs. 191 – 210 wordt kort klassikaal besproken.
Opdracht 9: leerlingen bespreken in groepjes van 4 met elkaar zelf gekozen punten van PO en maken daarvan een verslag.

Huiswerk: opzet PO maken; verslag van de les vast verwerken; vragen?

- Les 11: slotles – instructie PO
Nav vragen van leerlingen wordt PO grondig besproken en toegelicht.
Gemaakte werk (opzet) wordt bekeken en leerlingen werken verder.

➤ **Opdracht 1:** eigen verwerking.

➤ **Opdracht 2**

Passage I (vs. 1 t/m 52)

Leander zou zijn groet liever zelf komen brengen, als de zee zou bedaren.

De reden waarom Leander deze brief stuurt en niet zelf komt: de goden zijn hem niet gunstig gezind, de zee is te onstuimig (zoals Hero ook zelf kan zien). Hij is niet meegegaan met die moedige schipper die de oversteek wel aandurfde en haar de brief brengt, omdat heel Abydos stond te kijken toen deze uitvoer en hij dan hun liefde niet verborgen had kunnen houden voor zijn ouders.

Leander vertelt hoe hij de brief toesprak, en dat de rest is gezegd door zijn rechterhand. Hij zou willen dat zijn hand zwom in plaats van schreef, maar hoewel zijn hand meer geschikt is om te zwemmen, is deze ook in staat om zijn gevoelens te verwoorden.

Het is al de zevende nacht dat de zee zo tekeer gaat. In al die nachten heeft hij niet geslapen, maar op een rots zittend naar de overkant gekeken. Hij heeft drie keer geprobeerd toch te gaan, maar hij is door de woeste zee tegengehouden.

Leander roept Boreas aan: waarom vecht Boreas tegen hem, hoe zou hij het zelf vinden als de weg naar zijn geliefde voor hem werd afgesneden? Leander smeekt Boreas om een gunstige wind. Tevergeefs, Boreas luistert niet naar zijn smeekbede.

Leander wenst de vleugels van Daedalus, om door de lucht in plaats van door het water naar Hero toe te kunnen gaan.

Passage II (vs. 53 t/m 110)

Leander vertelt van zijn eerste oversteek. De nacht was helder door het maanlicht. Hij riep onderweg de maan aan, en vroeg haar zijn liefde te begunstigen. Zij heeft als godin een sterveling bemind; Leander bemint nu als sterveling een vrouw die zelf een godin is, zowel in karakter als in schoonheid.

In alle rust zwom hij toen naar de overkant: het water week voor hem, de maan gaf hem licht, er was niets te horen, behalve het geklots van het water en de ijsvogels.

Toen hij moe werd richtte hij zich op in het water, zag het licht aan de overkant en kreeg daardoor nieuwe kracht. Door de liefde die gloeide in zijn hart, voelde hij de kou van het water niet. Toen hij wist dat zij hem ook kon zien deed hij extra zijn best. Haar voedster kon Hero maar nauwelijks tegenhouden toen ze de zee in wilde rennen (Leander heeft het zelf gezien!).

Hero ontving hem, omhelsde en kustte hem, gaf hem haar kleed en droogde zijn haren. De rest weten de nacht en zichzelf en de toren met zijn licht. De genoegens van die nacht zijn ontelbaar.

Passage III (vs. 111 t/m 167)

Het werd dag en ze moesten afscheid nemen. Leander draalde, maar de voedster van Hero maande hem te gaan.

De terugtocht: hij keek zo lang mogelijk achterom. Als hij naar haar toegaat voelt hij zich een zwemmer en lijkt de weg bergaf te gaan, als hij van haar weggaat voelt hij zich een schipbreukeling en lijkt de weg bergop te gaan. Tegen zijn zin keerde hij terug en verblijft hij nu in zijn eigen stad.

Klacht: waarom zijn ze, in ziel verbonden, door het water gescheiden? Waarom kunnen de zee en de wind hem tegenhouden? De vissen kennen hem al, de weg door het water is al een afgesloten weg. Hij heeft al eerder geklaagd dat dit de enige weg is, nu klaagt hij dat ook deze weg is afgesloten. De zee moet ook zo woest zijn geweest toen Helle erin verdronk.

Leander heeft gaan ram (zoals Phrixus) of schip nodig, als hij maar de mogelijkheid heeft om te zwemmen. Hij volgt niet de gebruikelijke sterren bij zijn weg over zee. Hij noemt de sterren die de schippers op zee altijd volgen. Hijzelf volgt het licht uit de toren van Hero. Hero zelf is zijn krachtbron en "leid-ster" tegelijkertijd. Als zijn armen moe worden spreekt hij ze toe: de prijs zal niet gering zijn! Dan krijgen ze onmiddellijk nieuwe kracht en spannen ze zich in voor hun beloning. Hij volgt Hero op zijn weg.

Passage IV (vs. 168 t/m 218)

Leander klaagt dat de kleine zee van de Hellespont hem niet minder van zijn geliefde scheidt dan een grote zee. Juist deze nabijheid kwelt hem zo: als hij ver van haar verwijderd zou zijn, zou ook de hoop ver verwijderd zijn. Maar nu is ze eigenlijk dichtbij, en dus is er altijd hoop, maar zijzelf is er niet. Het gegeven dat zijn geliefde zo dichtbij is en tegelijk zo onbereikbaar, dat hij voortdurend hoop heeft, maar zijn verlangen niet vervuld wordt, betekent een Tantaluskwelling voor hem.

Leander stelt sombere vragen over de toekomst: Moet hij altijd maar zijn hoop vestigen op de wind en het water, hoewel er niets onzekerder is? En dan is 't nu nog zomer, wat als het winter wordt?

Leander wordt zich ervan bewust dat zijn roekeloosheid of zijn liefde hem dan toch de zee in zal drijven. Als bewijs voor zijn vastberadenheid belooft Leander de oversteek ook bij storm te wagen, wanneer het weer niet spoedig beter wordt. Dan zal hij ofwel behouden aankomen, ofwel zal de dood het einde van zijn liefde zijn. En mocht dat laatste het geval zijn, dan wenst hij dat zijn dode lichaam op haar kust aanspoelt, zodat zij hem zal bewenen en zijn dode lichaam zal aanraken.

Leander houdt nu op met klagen en maant Hero ook te bidden voor een rustige zee. Als de zee maar even rustig is, zal hij onmiddellijk naar de overkant zwemmen. Als hij daar aangekomen is mag de storm voortduren. Dan zal hij voorzichtig zijn, niet meer zo graag willen zwemmen en niet meer schelden op de golven. Dan mogen haar armen en de winden hem tegenhouden.

Leander herhaalt zijn belofte, zo snel mogelijk te komen: wanneer de storm het toestaat zal hij zwemmen. Hero moet ervoor zorgen dat het licht er altijd is. Tot die tijd zal deze brief met haar de nacht doorbrengen. Hij bidt dat hij zo snel mogelijk zal volgen!

➤ **Opdracht 3:** eigen verwerking.

➤ **Opdracht 4**

1. missam
2. Hero heeft de brief van Leander ontvangen.
3. Ze is ongeduldig, gepassioneerd, ongedurig.

➤ **Opdracht 5**

1. Vers 7/8: ik sterf – hoor je dat? – als je nog langer aan 't uitstellen blijft.
2. Een vooruitwijzing naar de dood van Hero: wanneer het dode lichaam van Leander aanspoelt op haar kust pleegt Hero zelfmoord.
3. Ze is als enige op de hoogte van de liefde van Hero en Leander; ze troost Hero wanneer zij verdrietig is; ze houdt Hero gezelschap tijdens het nachtelijke wachten op Leander.
4. De ouders van Leander keuren hun liefde niet goed. Vs 42: of staan zijn ouders op wacht, vreest hij zijn eigen gezin?
5. Dezelfde reden. Vs 13/14: Dus kon ik niet, zoals vroeger, op reis, ongezien door mijn ouders, onze affaire zou niet langer geheim zijn geweest.
6. De omhelzing bij aankomst; het drogen van het natte lichaam van Leander met het kleed van Hero; het noemen van de andere dingen die niet gezegd kunnen worden.

➤ **Opdracht 6:** eigen verwerking

➤ **Opdracht 7**

1. Door ze verwijten te maken, te herinneren aan hun eigen geliefdes en te smeken.
2. vs. 119-128: bezorgdheid; vs. 129-150: bezorgheid en verlangen; vs. 151-180: verlangen; vs 181-186: bezorgdheid; vs 187-190: verlangen.

➤ **Opdracht 8:** eigen verwerking

➤ **Opdracht 9:** eigen verwerking

➤ **Opdracht 10:** eigen verwerking

Werkvertaling te vertalen passages – Heroides XIX

Passages:

Vs 1-4: opening

Passage I: vs 69-82

Passage II: vs 83-94

Passage III: vs 95-106

Passage IV: vs 107-118

Vs 207-210: slot

Vs 1-4: opening

- 1 Opdat ik de gestuurde groet, die je mij in woorden gestuurd hebt, in werkelijkheid kan hebben, Leander, KOM!
Ieder oponthoud, dat vreugde uitstelt, is voor mij lang.
Schenk vergiffenis aan (mij) degene die spreekt; ik heb niet geduldig lief!

Passage I: vs 69-82

- 70 Waarom heb ik, koud, zoveel eenzame nachten doorgebracht?
Waarom ben je, trage traineur, zo vaak ver weg van mij?
De zee is, dat geef ik toe, niet meer hanteerbaar/ geschikt voor een zwemmer.
Maar gisterennacht was de wind zachter.
Waarom is die voorbijgegaan? Waarom vreesde jij dat wat niet zal komen/ de dingen die niet zullen komen?
Waarom is een zo goede gelegenheid om over te steken verloren gegaan, en is de weg niet door (voor) jou gegrepen?
- 75 Zelfs wanneer aan jou onmiddellijk een gelijke gelegenheid voor de zeereis wordt gegeven, (dan) was die zeker des te beter, naarmate die eerder was.
Maar de hoedanigheid/ vorm van de zee is snel veranderd, zodat hij onstuimig werd.
Je komt (toch) vaak, wanneer je haast hebt, in minder tijd.
Hier aangetroffen (aangekomen) zou je, meen ik, geen redenen hebben om te klagen,
- 80 en geen enkele storm zou jou, terwijl je mij omarmt, schade toebrengen.
Dan zou ik zeker vol blijdschap de winden horen razen, en smeken dat de wateren nooit (meer) kalm waren.

Passage II: vs 83-94

- Wat is er toch gebeurd, waardoor je banger bent voor de zee
en nu de eerder (door jou) verachte golven vreest?
- 85 Want ik herinner me, wanneer de zee, toen jij kwam/bij jouw
komst niet minder woest en dreigend was, of (in ieder geval) niet
veel minder;
wanneer ik tegen jou riep/schreeuwde: wees jij op deze wijze
onbezonnen,
zodat er niet door mij om jouw moed gehuild moet worden.
Waarvandaan (komt) deze nieuwe angst, en waarheen is die moed
gevlucht?
- 90 Waar is die grote zwemmer die het water minacht?
Laat jij toch liever dit (zo) zijn, dan wat (hoe) je eerder gewoonlijk
was,
en laat je veilig de reis maken door een kalme zee.
Als je maar dezelfde blijft, als we maar (zo) van elkaar houden,
zoals jij schrijft,
en die vlam geen koude as wordt.

Passage III: vs 95-106

- 95 Ik vrees niet zozeer de winden die mijn wensen verhinderen,
als wel/ maar veeleer dat jouw liefde, net als/ gelijk aan de wind
dwaalt,
en dat ik niet zoveel waard ben, en de gevaren de situatie
overwinnen,
en ik een prijs schijn te zijn die kleiner is dan de (jouw) inspanning.
Soms vrees ik dat ik geschaad wordt door mijn vaderland
- 100 en dat men zegt dat ik, een Thracisch meisje, onderdoe voor een
liefde (echtgenoot) uit Abydos.
Toch kan ik (dit) alles geduldiger verdragen dan als
jij verleid door de een of andere maitresse je vrije tijd doorbrengt,
als er vreemde armen (armen van een ander) bij (om) jouw nek
komen,
en een nieuwe liefde het einde wordt van onze liefde.
- 105 ah, moge ik liever omkomen, dan gekwetst worden door die
misdad,
en moge mijn dood eerder zijn dan jouw schuld!

Passage IV: vs 107-118

- Maar niet, omdat je mij tekens hebt gegevens van toekomstig verdriet/verdriet dat zal komen, zeg ik dit, of verontrust/omdat ik verontrust ben door een nieuw gerucht, maar ik vrees alles. Wie heeft immers (ooit) onbezorgd liefgehad?
- 110 Ook de situatie dwingt de ver weg (verwijderd) zijnden meer te vrezen. Gelukkig diegenen, die hun eigen aanwezigheid opdraagt de ware misdaden te kennen, (en) niet toestaat/verbiedt de onware te vrezen! Mij boezemt niet alleen onwaar onrecht angst in, maar (mij) ontgaat ook gedaan/feitelijk onrecht, en beide vergrijpen wekken gelijk leed op.
- 115 O dat je toch komt, of dat ofwel de wind, ofwel je vader, en zeker geen vrouw de reden is van het oponthoud! Maar als ik zal (hebben) (ge) weten van een of andere zal ik, geloof mij, sterven van verdriet; zondig onmiddellijk, als je mijn dood wenst!

Vs. 207-210: slot

- Toch is er hoop op op handen zijnde rust in de verzwakte golven; Doorklief jij dan met een veilig/ zeker hart de kalme weg! Laat intussen, aangezien de golven niet toegankelijk zijn voor een zwemmer,
- 210 gestuurde brief het gehate oponthoud verzachten.